

УДК 330.342.24

Шипоша В. А.

*здобувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон*

Shiposha Valeriy

*Degree Seeking Applicant of Department of Tourism and Hotel-Restaurant Matter
International University of Business and Law, Kherson*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ УТВОРЕНЬ

Анотація. У статті розглянуто зарубіжний досвід функціонування кластерних утворень. Зазначено, що міжнародний досвід доводить доцільність використання кластерних структур у підвищенні конкурентоспроможності економіки, в тому числі, у підвищенні економічного розвитку регіонів. Доведено, що для України дослідження міжнародного досвіду кластеризації важливі з огляду на потреби імплементації кращого зарубіжного досвіду в національну економіку. Зазначено те, що світовий досвід розвинених країн переконливо доводить як ефективність, так і неминучу закономірність виникнення кластерів. Зроблено висновок, що для України, яка нині активно починає будувати свою регіональну політику, є особливо актуальним врахування регіональної політики розвинених країн, що базується на кластерному підході у світлі орієнтації на європейську інтеграцію нашої країни в майбутньому.

Ключові слова: кластер, конкурентоспроможність, економічний розвиток, регіональна політика, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Глобалізація економічних процесів, яка відбувається у світовій економіці обумовила потребу у пошуку нових форм регіоналізації, адже вони спрямовуються переважно на виявлення та реалізацію резервів зростання територіального характеру. Найбільш ефективною формою у цих процесах стала кластеризація, яка являє собою кооперацію сконцентрованих за географічною ознакою підприємств і організацій сфери виробництва, послуг, освіти, науки, торгівлі та інших, які конкуруючи між собою, ведуть спільну діяльність. В останні десятиліття розвиток кластерних форм набув значного поширення, а кластерні моделі організації економічної діяльності як типу мережевих структур, довели свою високу ефективність у різних країнах світу.

Сьогодні є багато прикладів створення високоефективних територіальних об'єднань підприємств, науково-

навчальних установ та органів влади, які отримали назву кластерів. В результаті такі об'єднання в економіці розвинених країн світу дали їм змогу широко позиціонувати себе в зовнішньому світі та вирішити нагальні внутрішні проблеми.

Міжнародний досвід доводить доцільність використання кластерних структур у підвищенні конкурентоспроможності економіки, в тому числі, у підвищенні економічного розвитку регіонів. Кластери можуть бути ефективним інструментом у подоланні негативних факторів, які стримують соціально-економічний розвиток України.

Для України дослідження міжнародного досвіду кластеризації важливі з огляду на потреби імплементації кращого зарубіжного досвіду в національну економіку, а з огляду на європейську орієнтацію розвитку економіки

Україні питання міжнародної та регіональної конкурентоспроможності дедалі набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанням, які стосуються зарубіжного досвіду функціонування кластерних утворень приділено значну увагу в працях таких науковців, як: Варяниченко О. В., Макаренко М. В., Папковська О. Е., Підвисоцький В. Г., Порваткина М., Прощаликіна А. М., Підвисоцький В. Г., Портер М., Соколенко С. І., Федотова Ю. В. та ін.

Передумови створення кластерних структур досліджено у працях Підвисоцький В. Г. [5], Варяниченко О. В. [2] та інших.

Питаннями зарубіжного досвіду кластеризації займалися такі вчені як Папковська О. Е. [4], Підвисоцький В. Г. [8], Федотова Ю. В. [10] та ін.

Однак зарубіжний досвід кластеризації досліджувалися без реальної оцінки становлення, функціонування та вдосконалення сучасних кластерів у регіонах України з огляду на європейську орієнтацію розвитку економіки України виявленні основних проблем.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження передумов створення кластерних структур, зарубіжного досвіду кластеризації, а також виявленні основних проблем щодо становлення, функціонування та вдосконалення сучасних кластерів у регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до класичного визначення, в основі якого лежить підхід М. Портера, кластер являє собою групу взаємозалежних компаній, що географічно є сусідами, і пов'язаних з ними організацій, що діють у певних сферах, які характеризуються спільністю діяльності й взаємодоповнюють один одного [9].

Кластери – це відносно нова як для світової, так і для української економіки форма організації, поділу ризиків і прибутку, підвищення конкурентоспроможності тощо. Потенціал кластерної моделі розвитку дуже значний, а головне, вона знайшла виправдання в розвинених країнах світу. Зокрема, світова практика підтверджує, що функціонування найбільш процвітаючих економік практично повністю забезпечуються за рахунок переваг у сучасних технологіях виробництва та управлінні. Тому успішний розвиток будь-якого рівня можливий за комплексного використання сучасних концепцій стратегічного менеджменту.

Утворення кластерів прискорює процес в окремо взятих галузях, виникає сплеск інновацій і змінює здатність до конкуренції на світовому ринку. Залежно від змін зовнішнього середовища й ринкової кон'юнктури кластери формуються, розширюються, а за несприятливих умов можуть згорнутися й розпадатися. Така динамічність і гнучкість кластерів є ще однією перевагою порівняно з іншими формами організації економічної системи [3].

У зв'язку з цим, багато країн все активніше використовують кластерний підхід для підтримки найперспективніших напрямів і форм підприємницької діяльності, формування і регулювання своїх національних інноваційних систем.

Кластеризацією уже охоплено більше 50% економік провідних країн, вона виступає як новий вектор розвитку світової економічної системи [2].

Кластерна політика Франції відома як централізована загальнонаціональна політика, що реалізується на регіональному рівні та забезпечує ефективну співпрацю між різними рівнями реалізації політики. Уряд Франції здійснив важливі ініціативи та розпочав реалізацію масштабних програм відновлення французької промисловості. Ці ініціативи стали відомими як «Нова промислова політика Франції» [5].

Особливістю формування регіональних кластерів у Франції є те, що держава тривалий час вирізнялась потужним централізованим державним сектором. Лише після ухвалення низки законодавчих актів розроблено та затверджено близько 100 проектів розвитку окремих регіонів на базі впровадження системи виробничої кластеризації. В результаті відбулась поступова концентрація малого та середнього бізнесу, створено 30 великих компаній шляхом кооперації підприємств.

Згідно зі стратегією регіонального розвитку територій Великої Британії пріоритетом розвитку визнана необхідність наближення регіональної політики до місцевих центрів. Одним із напрямів у галузі розвитку підприємництва та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств є формування промислових кластерів [6].

Як показують дослідження, найбільші кластери або такі, що мають у своєму складі найбільшу кількість індустрій чи зв'язків з різними установами, найчастіше є найбільш ефективними. Прикладами таких міцних міжнародних кластерів, які розвиваються і розширюються, є угруповання у Лондоні та на Південному Сході Англії. До переліку їх послуг і видів діяльності входить надання фінансових та ділових послуг, виробництво, подорожі/розваги/туризм, реклама та музична індустрія у Лондоні, фармацевтика/біотехнологія, прикладні наукові дослідження та розробки, комп'ютерні послуги та послуги з надання програмного забезпечення на Південному Сході Англії [7].

У США кластерний підхід регіонального економічного розвитку є базовим. Характерною рисою американських кластерів є те, що їхня діяльність спрямована на розвиток партнерських стосунків та комерціалізацію НДОКР. Причому завдання розвитку інноваційних кластерів на рівні регіонів визнані найважливішими в системі національних пріоритетів [1].

Однією з найбільш вдалих програм реалізації регіональної кластерної стратегії у США є створення та функціонування кластера «Силіконова долина», діяльність якого побудована на поєднанні в процесі виробництва дослідницьких проектів та венчурного капіталу. Результатом такої співпраці є «виробництво» інновацій. Варто акцентувати увагу на тому, що відмінною рисою всіх американських кластерів є активація ресурсів щодо створення інноваційної продукції, активна участь у цьому процесі науково-дослідних структур та орієнтація пріоритетів на регіональний розвиток.

У Данії в 90-ті роки ХХ століття було розроблено універсальний підхід до міжфірмового співробітництва, згідно з яким регіональні кластери створюються як на основі традиційних галузей промисловості (виробництво тканин, одягу, меблів тощо), так і навколо нових технологій (мобільний та супутниковий зв'язок) [7].

Австрійський досвід є унікальним зразком комплексної та системної регіональної кластерної політики. Цей регіон розвинув міцну економічну базу в кількох кластерах та вважається одним із найкращих у світі взірців розвитку кластерів. По-перше, конкурентоспроможність регіону визначається не перевагами окремих компаній, а дедалі більшим рівнем інноваційності цілих галузей та секторів. По-друге, велику роль відіграють організація ініціатив з розвитку та управління ними [8].

В Італії поява кластерів розпочинала з успішного розвитку індустріальних районів, які характеризувалися значною концентрацією невеликих підприємств традиційної обробної промисловості. На основі аналізу було виявлено, що фірми, які створюють індустріальні райони мають стабільно високу доходність та більшу продуктивність, ніж аналогічні підприємства, що не відносяться до подібних

районів [7]. Італія є відомим зразком формування кластерів, відомий як «промислові райони» [8].

За результатами дослідження можна зробити висновок, що формування кластерів в Італії здійснювалось у декілька стадій:

– I стадія – підтримка ремісничих фірм з боку громадських структур;

– II стадія – створення спеціалізованих агенцій типу комерційних сервісних центрів, які мають завдання оформлення мережових структур на основі фірм ремісників і компаній, що визначають процеси консолідації малих підприємств. На цій стадії здійснюється спрямована політика, до реалізації якої залучаються місцева влада, банківський сектор та землевласники;

– III стадія – створення ремісничими фірмами асоціацій ремісників, орієнтованих на підтримку політики зміцнення малих структур: асоціації організують роботу на демократичних засадах шляхом виборів комітетів.

Важливим і повчальним для України є результати аналізу становлення кластеризації в Австрії, яка при відносній географічній віддаленості від основних держав з ринковою економікою відіграла роль буферної держави з супутнім ефектом економічного відставання [10]. Можна говорити, що кластеризація економіки Австрії складається з наступних стадій:

– I стадія – пожвавлення торгівлі з країнами Центральної та Східної Європи; активне інвестування капіталу в економіку сусідніх країн;

– II стадія – усвідомлення значення знань і розробка заходів щодо значного інвестування в освіту;

– III стадія – розробка Загальнонаціональної інноваційної дослідницької програми Technology, Information, Policy consulting, ціллю якої став добір інформації, її обробка, вироблення рекомендацій, заснованих на технологічних змінах, яка була покладена в основу розробки кластерної політики розвитку країни [4];

– IV стадія – проведення урядом Австрії комплексу реформ, пов'язаних із приватизацією державних підприємств, удосконаленням податкової, адміністративної, технологічної політики, зниження регулятивних бар'єрів в інноваційних програмах;

– V стадія – розробка та впровадження «Програми Центру компетентності», призначеної для стимулювання розвитку зв'язків між дослідницькими інститутами та промисловим сектором; створення «Центрів компетентності» та Австрійського фонду підтримки промислових досліджень;

– VI стадія – стимулювання діяльності транскордонних кластерів із Німеччиною, Італією, Швейцарією, Угорщиною, активізація зв'язків із Францією та Великобританією [10].

Відмінною рисою кластерів Японії є домінування великих корпорацій, які у своїй діяльності реалізують

ефект масштабу, значну роль приділяють розвитку науки та є ключовими суб'єктами державної політики кластеризації регіональної економіки. Головна мета створення та функціонування японських кластерів полягає у впровадженні в процес виробництва сучасних інноваційних науково-технічних досягнень та орієнтації виробничого процесу на «змішані» галузі, такі як біовиробництво, біоінформатика (для порівняння кластерної структури європейських країн головним чином поширюють свій вплив на традиційні галузі промисловості) [1].

Кластерна політика у Швеції є однією зі складових політики у сфері НДДКР та інновацій, з сильною регіональною орієнтацією. Формування та розвиток кластерів є інструментом політики, що використовується в різних національних програмах для заохочення регіонального розвитку. Швеція займає провідні позиції, розвитку кластерів у таких галузях: фармацевтика, металообробка, виробництво деревини, транспорт тощо. Кожен з кластерних регіонів має свою окрему спеціалізацію [8].

Фінляндія багато в чому завдяки кластерній політиці змогла за останні 15 років увійти у світові лідери з конкурентоспроможності та перетворитися на телекомунікаційну супердержаву [4].

Отже, світовий досвід розвинених країн переконливо доводить як ефективність, так і неминучу закономірність виникнення кластерів. У соціально-економічному розвитку України створення й стимулювання розвитку територіально-виробничих кластерів є найважливішим напрямком формування загальнонаціональної системи підтримки інновацій і технологічного розвитку, що забезпечить прорив України на світові ринки [2].

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступний висновок: для України, яка нині активно починає будувати свою регіональну політику, є особливо актуальним врахування регіональної політики розвинених країн, що базується на кластерному підході у світлі орієнтації на європейську інтеграцію нашої країни в майбутньому. Саме формування кластерів допоможе подолати існуючу «парцеляризацію» української економіки. При цьому, якщо нам не вдасться зв'язати уцілілі конкурентні модулі в кластерні структури, то піднесення економіки на регіональному рівні в найближчій перспективі можна не очікувати, адже існуючі дрібні структури є не конкурентоспроможними. Формуючи кластерні утворення, доцільно використовувати позитивний досвід кластеризації зарубіжних країн, адаптуючи його до українських реалій.

Україна, як і більшість країн Європи, намагається досягнути економічного рівня Західної Європи й розвинутих країн світу та обрала стратегію європейського розвитку. Вона має незначний, але власний досвід кластеризації окремих регіонів.

Список використаних джерел:

1. Анализ зарубежного опыта повышения отраслевой, региональной и национальной конкурентоспособности на основе развития кластеров. Официальный сайт Института региональных инновационных систем. URL: <http://www.innosys.spb.ru/?id=1093>.
2. Варяниченко О.В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності. *Науковий вісник НГУ*. 2011. № 3. С. 118–121.
3. Макаренко М.В. Формування регіональної кластерної політики. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 12. С. 197–206.
4. Папковська О.Е. Формування кластерної політики в регіонах України. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2011. Вип. 1. С. 239–241.
5. Підвисоцький В.Г. Транскордонні кластери: європейський досвід створення та розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 4. С. 28–35.
6. Порваткина М. Зарубежный опыт формирования и развития региональных кластеров в экономически развитых странах. *Вестник ТГПУ*. 2011. № 12. С. 112–115.

7. Прошаликіна А.М. Проблеми і перспективи формування інноваційних кластерів в Україні. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2010. Випуск 2 (8). С. 55–63.
8. Портер М. Конкуренція. М. : Видавничий дім «Вільямс», 2005. 608 с.
9. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці: монографія. Київ : Логос, 2004. 848 с.
10. Федотова Ю.В. Міжнародний досвід формування кластерних структур та можливості його використання в регіонах України. *Інноваційна економіка*. 2010 № 5. С. 42–45.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КЛАСТЕРНЫХ ОБРАЗОВАНИЙ

Аннотация. В статье рассмотрен зарубежный опыт функционирования кластерных образований. Отмечено, что международный опыт доказывает целесообразность использования кластерных структур в повышении конкурентоспособности экономики, в том числе, в повышении экономического развития регионов. Доказано, что для Украины исследование международного опыта кластеризации важные учитывая потребности имплементации лучшего зарубежного опыта в национальную экономику. Отмечено, что мировой опыт развитых стран убедительно доказывает как эффективность, так и неизбежную закономерность возникновения кластеров. Сделан вывод, что для Украины, которая сейчас активно начинает строить свою региональную политику, особенно актуально учета региональной политики развитых стран базируется на кластерном подходе в свете ориентации на европейскую интеграцию нашей страны в будущем.

Ключевые слова: кластер, конкурентоспособность, экономическое развитие, региональная политика, европейская интеграция.

FOREIGN EXPERIENCE OF FUNCTIONING OF CLUSTER ENTITIES

Summary. The article deals with the foreign experience of functioning of cluster entities. It is noted that today there are many examples of the creation of highly effective territorial associations of entrepreneurs, research institutions and authorities that have been called clusters. As a result, such mergers in the economies of developed countries of the world have enabled them to broadly position themselves in the outside world and solve urgent internal problems. The view was expressed that international experience proves the feasibility of using cluster structures in improving the competitiveness of the economy, including in enhancing the economic development of the regions. Clusters can be an effective tool in overcoming the negative factors that hamper Ukraine's socioeconomic development. It is proved that in the socioeconomic development of Ukraine the creation and stimulation of the development of territorial production clusters is the most important direction of formation of the national system of support of innovations and technological development, which will provide a breakthrough of Ukraine to the world markets. It is noted that the world experience of the developed countries convincingly proves both efficiency and inevitable pattern of clusters. It is concluded that for Ukraine, which is now actively beginning to build its regional policy, it is especially relevant to take into account the regional policy of developed countries, based on a cluster approach in the light of the orientation towards our country's European integration in the future. The formation of clusters will help to overcome the existing "parcelization" of the Ukrainian economy. In this case, if we do not manage to link the surviving competing modules in the cluster structures, then the boom of the economy at the regional level in the short term can not be expected, because the existing small structures are not competitive. Forming cluster entities, it is advisable to use the positive experience of clustering foreign countries, adapting it to Ukrainian realities. Ukraine, like most European countries, is trying to reach the economic level of Western Europe and the developed world and has chosen a European development strategy. She has little but own experience of clustering individual regions.

Key words: cluster, competitiveness, economic development, regional policy, european integration